

SOUČASNÝ STAV PŮVODNÍHO VESNICKÉHO STAVITELSTVÍ V OBLASTI VLÁRSKÉHO PRŮSMYKU A OKOLÍ

Olga Floriánová, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

Kulturní vliv dvou národopisných regionů – Slovácka a Valaška, které se setkávají právě v oblasti Vlárského průsmyku a jeho okolí, se projevuje i v rozmanitosti architektonických a urbanistických forem a typů původního vesnického stavitelství. Ve zdejších obcích se jich zachoval poměrně vysoký počet. Hodnotný charakter místních sídel výrazně umocňuje půvabná a harmonická krajina Bílých Karpat.

Na základě grantu ministerstva kultury *Identifikace a dokumentace tradičního lidového stavitelství ve Zlínském kraji* provádělo odborné pracoviště Slováckého muzea - *Centrum péče o tradiční lidovou kulturu ve Zlínském kraji* v roce 2008, po dokumentaci původního stavitelství v okrese Uherské Hradiště v roce předešlém, další etapu terénního výzkumu tohoto rozsáhlého území, tentokrát v okrese Zlín. Projekt nese název *Identifikace a dokumentace tradičního lidového stavitelství ve Zlínském kraji. II. Zlínsko*. Podílel se na něm tým řešitelů, kteří prováděli terénní výzkum v přiděleném počtu obcí z celkového počtu 118 zkoumaných lokalit v okrese Zlín. Počet zkoumaných lokalit byl stanoven na základě skutečných sídelních jednotek, ne podle správního uspořádání, které může pod jednou obecní správou ukrývat i několik dalších, původně samostatných sídel. Autorka příspěvku prováděla terénní výzkum v 32 lokalitách, z toho 18 z nich se nachází na území Vlárského průsmyku a jeho okolí. Patří k nim obce **Slavičín, Nevšová, Lipová, Šanov, Rokytnice, Divnice, Bohuslavice nad Vlárí, Vrbětice, Jestřabí, Popov, Štítná nad Vlárí, Brumov, Bylnice, Návojná, Nedašov, Nedašova Lhota, Svatý Štěpán a Sidonie**.

Pod zkoumanou oblastí Vlárského průsmyku a jeho okolí rozumíme rozvětvený pás údolí mezi hřebenem Bílých Karpat v linii vedoucí od Slavičína na východě k Brumovu–Bylnici na západě, kde se větví směrem na sever a jih k slovenské hranici. Etnograficky se zde setkávají dvě oblasti – Slovácko, konkrétně jeho podoblast luhačovické Zálesí a jižní část Valaška. Architektonická, urbanistická i celková sídelní podoba zkoumané oblasti je determinována několika faktory. Především jsou to geografické a přírodní podmínky a dále pak historické souvislosti a společenská, hospodářská a sociálně-ekonomická situace v daném regionu. Touto problematikou se zabýval ve své práci Jiří Langer a vliv těchto faktorů na utváření charakteru zdejší sídelní krajiny potvrzuje i prováděný terénní výzkum. Přírodní prostředí sehrávalo zásadní význam především v použití stavebního materiálu. Dále záviselo utváření původní architektury této oblasti od historického vývoje, hospodářské úrovně panství, k němuž ta která obec příslušela, od tržního a správního centra. Tyto okolnosti se podílely na vytváření podoby místního stavitelství zvláště při jeho vzniku v době sídelní kolonizace i později, při probíhajících inovačních procesech.¹

Historie oblasti

Historicky většina obcí ve zkoumané oblasti patřila k brumovskému panství – Bohuslavice nad Vlárí, Brumov, Bylnice, Jestřabí, Nedašov, Nedašova Lhota, Štítná nad Vlárí, Vrbětice, Návojná, Popov, Svatý Štěpán a Sidonie. Klennímu statku Slavičín náležely Lipová a Slavičín. Ke statku Hrádek (dnes součást Slavičína) náležela Rokytnice, která původně patřila (do 16. století) k panství brumovskému. Dále obec Nevšová příslušela k panství Nový Světlov, Divnice byla součástí statku Divnice a Šanov splynul s panstvím Nový Světlov.²

Oblast Vlárského průsmyku a jeho přilehlého okolí je tvořena velmi půvabným prostředím svahů Bílých Karpat a mezi nimi protékající řeky Vlárky a jejich přítoků. Průsmyk

ve zdejší nelehkém horském terénu umožňoval přístup z Pomoraví přes pohoří Bílých Karpat na Slovensko (do Uher) a poskytoval i poměrně dobré podmínky k osídlování. Vzhledem k příhraničí s tehdejšími Uhrami se stal Vlárský průsmyk důležitou obchodní cestou a v době válečných nepokojů také významným strategickým místem. Z těchto důvodů se již od dob přemyslovských panovníků objevovala snaha po zajištění jeho bezpečnosti. Vznikaly tak pevnosti na jeho ochranu, z kterých se postupem doby vyvinula správní, hospodářská i církevní centra. Kolem nich se začala rozvíjet sídla – vesnice i venkovská městečka. K těmto strategicky významným pevnostem patřil především hrad Brumov, pocházející přibližně z první poloviny 13. století, jenž se stal centrem rozsáhlého panství brumovského. Další správní celek se vytvořil kolem Slavičína s hradem Engelsberkem (poprvé se připomínajícím v roce 1256). Menšími statky se pak staly Lipová (v roce 1362) a Divnice (v roce 1378). K velkým panstvím ve zdejší kraji patřil Světlov. Samotný hrad je historicky doložen od roku 1360 nad obcí Podhradí. Po husitském období se stal pustým, a od 2. poloviny 15. století jej pak nahradil hrad Nový Světlov nad městečkem Bojkovice. S novosvětlovským velkostatkem nakonec splynul i statek Sehradice (Engelsberk). Kraj byl poznamenán husitskými nepokoji, po nichž zůstalo mnoho vesnic i panských sídel pustých. Zánik mnoha vesnic tak výrazně poznamenal zdejší strukturu osídlení. Po tomto bouřlivém období se začaly v následujících staletích objevovat přirozené snahy po novém osazení pustých statků, usedlostí i celých vsí. To je spojeno s tzv. valašskou kolonizací, osídlováním oblasti obyvatelstvem s valašským způsobem hospodaření. Další stagnaci celému kraji přinášely v 17. a 18. stoletích zničující vojenské vpády z Uher. V roce 1605 to byly vpády bockajovců, v následujícím období třicetileté války došlo k drancování oblasti císařskými vojsky, a s tím souvisejícím ničením a vyliďňováním vesnic. K určitému uklidnění zde dochází v období protireformace, vedeném snahou nejen o rekatolizaci území, ale i znovuosídlení pustých gruntů a vsí. Vpády Turků v roce 1663 a Rakocziho kuruců v letech 1703 – 1709 tuto snahu přerušily. Ke trvalejší stabilizaci a postupnému hospodářskému i kulturnímu rozkvětu dochází až v období následujících, především však po roce 1848.³

Osídlení

Počátky současné podoby osídlení souvisí s českou kolonizací ve 13. století, která byla motivována především přemyslovskými panovníky ve snaze strategicky zabezpečit tuto část moravsko – uherské hranice. Tak vznikají například obce Šanov či Slavičín. Další vlna zalidňování v oblasti Vlárského průsmyku směřovala i do méně schůdného kopcovitého terénu Bílých Karpat – k této době své počátky vztahuje například ves Nedašova Lhota. Od 13. století se tak postupně vytváří síť vesnic i venkovských městeček. Z městeček se pro okolní vsi tvoří tržní a výrobní centra s rozvojem drobné řemeslné výroby a pravidelnými trhy. Od okolních vsí se městečka kromě uvedeného postavení liší především svou velikostí, právními výsadami měšťanů i charakterem zástavby, která ve svém půdorysu sledovala průběh obchodních cest. V některých případech dokonce role komunikací určila podobu center zdejších městeček – například Slavičína. Plánovitě vyměřené náměstí má městečko Brumov.

Vliv na měnící se strukturu osídlení měly vojenské vpády, způsobující pustošení kraje a vedoucí k jeho vyliďňování. To je následováno snahou po novém osídlení. Sídla v oblasti Vlárského průsmyku charakterizovala, na rozdíl od oblasti Pomoraví, menší rozloha vesnic, o 10 až 20 usedlostech. V klidnějším 16. století rostl počet obyvatel, vznikaly nové vsi, docházelo k hospodářskému vzestupu. Narůstala tak poptávka po další půdě, proto vrchnost svolila s kultivováním nových pozemků. Tím počala kolonizace i horských, k životu a zemědělskému hospodaření méně příznivých místech. Vykloučením částí lesního porostu v bělokarpatských lesích vznikají tzv. kopanice či padělky, například v katastru obcí Štítná, Popov, Nedašova Lhota nebo Nedašov. K tomuto období se již vztahují počátky valašské kolonizace. V roce 1528 se objevuje zpráva o valašském způsobu chovu ovcí a koz na brumovském panství, což je výraznou změnou ve způsobu zemědělského – pasteveckého

Prostředí paseky nad Štítnou nad Vláří.

Ráz kulturní krajiny v okolí Štítné nad Vláří, pohled k Brumovu-Bylnici.

Štítná nad Vláří, zástavba štítových domů na návsi.

hospodaření ve zdejších kraji, a odráží se i v charakteru kulturní krajiny, v které se značně rozšiřují plochy pastvin.

Po stagnaci a vyliďnění kraje v průběhu 17. a první poloviny 18. století dochází od jeho druhé poloviny k dalšímu hospodářskému i kulturně společenskému rozmachu, kdy se rozvíjelo panské podnikání zakládáním četných mlýnů, pálenic, pil, cihelen a olejen, jejichž provozování bylo založeno na vzrůstajících potřebách robotní práce zdejších poddaných, a tím zhoršování jejich sociální situace. Zásadní změny v této oblasti postupně přináší tereziánské a josefínské reformy a zvláště pak efektivnější metody zemědělského hospodaření na šlechtických panstvích koncem 18. století. Ty přejímají ve svém drobném hospodaření i poddaní rolníci, ale až s velkým časovým zpožděním. Starý trojpolní systém hospodaření se u nich zachoval téměř do počátku 20. století. Zrušením robotní povinnosti v roce 1848 mohli sedláci i drobní zemědělci více pracovat na své půdě i využívat společné pastviny a lesy. Zemědělské hospodaření ve zdejších kopcovitých kraji bylo založeno především na dobytkařství a ovocnářství. Vzhledem k tomu, že místní, málo úrodná půda nemohla uživit narůstající počet obyvatel, řešila část z nich tuto situaci vystěhovalectvím za prací do USA, či přivýdělkem. K němu patřila například podomácká výroba dřevěného nářadí, zednické práce, za kterými zdejší muži zajížděli až na Slovensko, do Rakouska či do úrodnějších oblastí Moravy apod. Věhlasnou se však v širokém okolí stala především živnost zvěrokleštičská, které se věnoval vysoký počet obyvatel. Možnost přivýdělků, jenž do značné míry vylepšovala finanční, a tím i společenskou situaci rodin, se odrazila také ve stavební situaci těchto obcí. Finančně lépe zabezpečené rodiny si mohly dovolit budovat větší a lépe vybavené hospodářské usedlosti.

Od 19. století ovlivňovala architektonický ráz některých sídelních lokalit i rozvíjející se průmyslová výroba, především v městečkách Brumově, Bylnici a Slavičíně. Důležitou roli v ní sehrálo i založení skláren v obci Sidonie a Svatý Štěpán v roce 1850. Jejich zaměstnanci tvořili převážnou část obyvatel těchto obcí. Odlišný životní styl a potřeby dělníků v továrnách vedly ke vzniku charakteristických dělnických obydlí. S rozvojem průmyslového podnikání úzce souvisel i rozvoj dopravy. Vzhled místní krajiny a tvárnost sídel v oblasti Vlárského průsmyku proto výraznou měrou poznamenalo i budování dálkových komunikací, zvláště v roce 1888 významné železniční trať Brno–Trenčanská Teplá, zvané Vlárská dráha.⁴

Sídelní krajina

Zkoumané území se nachází v půvabném hornatém prostředí Chráněné krajinné oblasti Bílé Karpaty. Představuje ho široké údolí s menšími bočními údolími zařezávajícími se mezi svahy Bílých Karpat. Toto údolí se táhne od Slavičína ke státní hranici se Slovenskem, kde se stáčí dále na severovýchod. Směrem na jihovýchod se zužuje do strategicky významného Vlárského průsmyku. Nadmořská výška okolních vrchů se pohybuje kolem 400–600 m n. m., na hranicích dosahuje přes 700 m n. m. Krajina tak vytvářela poměrně vhodné podmínky k osídlování. Sídla vznikala především kolem vodních zdrojů, protékajících údolím. Hlavním z nich je řeka Vlára a její drobné rozvětvené přítoky. Jednotlivá sídla mezi sebou propojily dálkové i místní komunikace, významná je především vlárská železniční trať, procházející celým údolím.

Celkový ráz krajiny je hornatý, s měkce zaoblenými vrchy Bílých Karpat. Sídelní útvary zaplňují především nižší údolní území mezi nimi. Obklopuje je široký prstenec velmi půvabné krajiny poznamenané lidskou činností. V těsné blízkosti lemují zástavbu obcí zahrady s ovocnými stromy – starými odrůdami švestek, hrušní, jabloní, ořešáků apod. Na ně, na svazích okolních kopců navazují rozsáhlé travnaté plochy pastvin pro ovce nebo hovězí dobytek. Výrazným prvkem ve zdejší zkulturněné krajině jsou charakteristické dřevěné ohrady, jimiž jsou jednotlivé pastviny ohraničené. Pro ovce se budují *košary* s drobnými hospodářskými stavbami. Zelené plochy pastvin protkávají polní cesty klikatící se v krajině. V zahradách za domy představují tradiční krajinnotvorný prvek nevelké stavby včelínů nebo suširen na ovoce, při polních cestách a jejich křížovkách jsou to drobné sakrální objekty – pře-

Šanov, patrová komora
usedlosti čp. 53.

Šanov, zachovalý interiér
kuchyně v usedlosti čp.
53.

devším kříže, obklopené vzrostlými stromy. Vrchy a hřebeny kopcovitého terénu pokrývají obvykle listnaté či smíšené lesy. Soustředěnou zástavbu sídel volně v hornaté krajině doplňují jednotlivě rozestě samoty či paseky.

Typy sídel a urbanistická struktura

Přestože přírodní prostředí obcí v oblasti Vlárského průsmyku představuje hornatá krajina Bílých Karpat, mají jejich sídla typologicky jiný charakter než například obce v bělokarpatské oblasti moravských Kopic. Svahy Bílých Karpat moravských Kopic byly osídlovány kopaničářským způsobem kolonizace až od 17. století, a vzniklá sídla zde mají nepravidelný rozptýlený charakter vytvářející typy dvorcových vesnic s pluzinami scelených úseků. Zatímco zkoumaná oblast v okolí Vlárského průsmyku byla kolonizována již od 13. století a její poměrně široká údolí umožňovala vytvářet pravidelný charakter sídel podél vodního toku či komunikace. V rovinatějších částech se objevuje pravidelný, většinou řadový či ulicový typ zástavby. Rozrůstáním zástavby do vyšších poloh se její struktura rozvolňuje, přizpůsobuje se nepravidelné konfiguraci terénu. Je tomu tak například v obcích Lipová, Nevšová, Slavičín či Jestřabí. U většiny obcí uvedený typ zástavby ještě doplňují v krajině rozptýlené jednotlivé paseky či samoty. To je charakteristické především pro obce Štítná nad Vlárkou, Bohuslavice nad Vlárkou, Popov, Nedašov, Nedašova, Lhota, Rokytnice, Svatý Štěpán, Brumov, Bylnice. Zvláštní postavení v urbanistické struktuře zkoumaných obcí zaujímají Vrbětice s hromadným typem zástavby společných dvorů usedlostí. Centrální část zástav-

Šanov, plně zařízený interiér ložnice v patře usedlosti čp. 53.

Šanov, domkářská zástavba u potoka.

by obce tvoří nepravidelně situované domy se společnými dvory a vedle sebe či za sebou umístěnými soubory stodol.

Sídla ve zkoumaném okolí Vlárského průsmyku vytvářejí obvykle nepravidelný půdorys sestavený ze sítě ulic i volných staveb soustředěných kolem vodního toku nebo cesty. Někde se rozšířením zástavby vytváří i menší návesní prostory – např. v Lipové, Nevšové, Štítné nad Vlárí, Nedašově apod. V urbanistické skladbě návesního prostoru se soustřeďují veřejné budovy – školy, hostince, obchody, obecní úřady, hasičské zbrojnice, kostelíky apod. Velmi často byly součástí návsi drobné zvoničky či kříže a vzrostlé stromy – lípy.

Architektonická skladba sídel

Architektura obcí v oblasti Vlárského průsmyku je poměrně rozmanitá a jen obtížně jednoznačně zařaditelná do konkrétního etnografického regionu. Některé z obcí podle charakteru místní architektury mají blíže k luhačovickému Zálesí, jiné k jižnímu Valašsku (podle Antonína Václavíka k nim patří vesnice Lipová a Nevšová⁵). Právě rys přechodné architektury je pro zkoumanou oblast příznačný. Prolínání několika kulturních vlivů sousedních regionů se odrazilo i v rozmanitosti místního původního stavitelství.

Lze konstatovat, že se v obcích zkoumané oblasti zachovalo poměrně značné množství památek původního vesnického stavitelství. Méně jich je v městečkách, kde se hojně rozvíjelo průmyslové podnikání (především Slavičín a Brumov – Bylnice). Pestrá je i typologie dochovaných staveb či objektů. Charakteristická je komplexnost zachovaných tradičních

Nedašov, štítové domy s novodobou štukovou výzdobou.

Nedašov, průčelí s dřevěným křížem u štítově orientované roubené usedlosti čp. 16.

usedlostí. Kromě obytných částí s původním členěním interiérů i jejich nábytkovým vybavením a topeništěm lze nalézt chlévy se stánkami pro dobytek, rozměrné stodoly, někdy i s hospodářským vybavením. V zástavbě dvorů se nachází i patrové komory, v zahradách za domy se někde nalézají sušírny na ovoce, včelíny. V některých lokalitách zástavbu doplňují i samostatné hospodářské sklepy nebo pece na pečení chleba. Volně v krajině jsou zasazeny drobné sakrální objekty – ve zdejší oblasti jsou to především různými typy křížů, méně často kapličky. V návesních prostorách se ojediněle zachovaly také drobné technické stavby – kovářny.

Stavební materiál je různorodý. U obytných stavení se nejvíce uplatňují nepálené hliněné cihly, později pálené. Chlévy se stavěly především z kamene. Drobnější chlévky pro vepře mohou být i dřevěné, stejně jako kurníky či holubníky v podstřeší chlévů nebo stodol. Stodoly se budovaly jak ze dřeva, tak i z kamene, v menší míře z hlíny. Dochované seníky či sušírny na ovoce jsou dřevěné. Samostatné komory se konstruovaly z nepálených nebo pálených cihel i z kamene.

Časově spadá většina zachovaných staveb původní místní architektury přibližně do období od poloviny 19. do poloviny 20. století. Jsou však již poznamenané inovačními změnami použitého stavebního materiálu. Dřevo bylo nahrazováno zdivem z nepálené nebo méně často pálené hlíny, spalná střešní krytina (došek či šindel) byla měněna za nespalnou krytinu – břidlici, pálené nebo betonové tašky či eternit. Proměna stavebního materiálu samozřejmě ovlivňovala i ztvárnění průčelí, v němž se více uplatňovaly dekorační štukové

Popov, zástavba dvora pasekářské usedlosti čp. 69. Chlévy kryté polootevřeným podsíňkem se suchým záchodem u hnojiště.

Popov, interiér světnice s kachlovými kamny a nízkou pecí v usedlosti čp. 69.

prvky. K modernizaci docházelo i u použitých výplní oken a dveří, kdy čtyřtabulková okna byla nahrazována okenními rámy ve tvaru písmene „T“ apod.

Základním obecným rysem původních staveb zkoumané oblasti je štítová orientace usedlostí, trojdílné členění usedlosti s chlévy řazenými pod jednou střechou v podélné ose za obytnou částí, otevřená forma dvora se stodolou často orientovanou do pravého úhlu k usedlosti, přes kterou se procházelo do ovocné zahrady, humna. V prostoru dvora někdy bývá situována samostatně stojící patrová komora s podsklepením. Pro obce kolem Slavičina jsou charakteristické domy s obytným patrem, pro obce kolem Štítné nad Vláří a Brumova je příznačný vysoký počet nízkých, štítově orientovaných domů. V obcích valaškoklobouckého Závřší se dosud dochovaly také roubené usedlosti. Zvláštní postavení v architektonické skladbě zaujímá sklářská obec Sidonie s obydlími dělnických kolonií

Interiéry

Společné rysy ve sledované oblasti má interiérová skladba stavení. Členění obytných částí usedlosti bývá trojdílné se vstupní síní ve střední poloze domu. Ze síně se nalevo vchází do světnice, napravo mohla být umístěná komora nebo i další obytná světnička, výměnek. Proti hlavním vchodovým dveřím bývají situovány dveře do černé kuchyně, která vznikla rozdělením prostoru síně. V síni, za vstupními dveřmi jsou situovány dřevěné schůdky do patra či na půdu. Ve světnici v pravém koutě ode dveří zůstávají zachována kachlová kamna s tělesem pece k vytápění místnosti. Ve štítové stěně proti dveřím osvětlují interiér

Návojná, otopný systém černé kuchyně vyčleněné ze síně v roubené usedlosti čp. 16.

dvě dělená okna a jedno okno umístěné v levé boční stěně. Podlahu tvoří prkenné dláčky, strop je dřevěný – zákloповý.

Vybavení světnice představuje nábytek z první poloviny 20. století. Tvoří ho stůl s židlemi situovaný uprostřed místnosti, jedna nebo dvě postele, skříň, někdy *kosten*. Na stěnách visí barvotiskové svate obrázky, dřevěný kříž nebo zrcadlo. Stav interiéru bývá velmi neutěšený, protože neobydlené chalupy většinou slouží jako skladiště všeho nepotřebného. V některých případech se přibližně od první poloviny 20. století jako obytné prostory přizpůsobovaly i komory nebo sýpky.

Stavatelství v okolí Slavičina

Mezi tyto obce lze zařadit kromě Slavičina, také jeho část **Slavičín-Hrádek**, dále **Lipovou**, **Nevšovou**, **Šanov**, **Divnici**, **Vrbětice**, **Bohuslavice nad Vlárí** a **Rokytnici**. Etnograficky mají tyto obce podle charakteru stavitelství blíže k regionu luhačovické Zálesí. Dochoval se v nich poměr vysoký počet objektů původního vesnického stavitelství, především v obci Lipová, Šanov a Vrbětice. Velmi málo se jich nachází ve Slavičíně, Divnici či Bohuslavicích nad Vlárí. Téměř všechny objekty původního vesnického stavitelství jsou však neobydlené, což se samozřejmě podepisuje na jejich stavebně technickém stavu. Charakterizuje je štítová orientace samostatně stojících usedlostí zděných z nepálených i pálených cihel, jež se štítem obrací k veřejnému prostoru. V jedné podélné ose se za sebou řadí obytná část a chlévy. Stodola bývá obvykle umístěna v zadní části dvora za domem. Vchod do dvora z ulice je volný, oddělený obvykle jen brankou. Toto je nejčastější typ usedlostí. Specifikem v některých obcích Slavičinska jsou rozměrné patrové domy. Jejich vznik souvisí s rozvojem zvěrokleštícké živnosti, která ve zdejších kraji byla hojně rozšířená a která přinášela obyvatelům poměrně výrazný finanční přívýdělek, a tím jim umožňovala investovat do náročnějších staveb. *Miškáři*, jak se zvěrokleštíčům říkalo, putovali za svou prací do vzdálených míst a mnohdy i do zahraničí, kde se dostávali do kontaktu s jinými kulturními tradicemi. Nové poznatky a inovace uplatňovali i v rodném regionu, a odrážely se i ve stavební kultuře těchto obcí.

Největší a téměř kompletně zachovanou usedlostí, včetně vybavení, je **usedlost čp. 53 v Šanově**. Její původní majitel si přivydělával jako *miškář*, proto si mohl dovolit vybudovat dobře vybavenou patrovou usedlost. Vedle štítově orientovaného domu stojí vysoká zděná patrová komora. Branou mezi stavbami se vchází do dvora. Dveřmi situovanými v podélné straně domu se vchází do kuchyně s kachlovým sporákem a nábytkem pocházejícím přibližně ze 40. let 20. století. Napravo od vstupních dveří se nachází světnice vybavená směsí nábytku – původních *secesních* skříní a dobové sektorové ložnice. Další světnice je nalevo od vstupu. Poslednímu majiteli, Josefu Studénkovi, jež se zajímal o místní historii, sloužila jako pracovna. Vybavena je *secesními* skříněmi, postelí a pracovním stolem. Zajímavostí ve vybavení pracovny představuje harmonium. V patře usedlosti se nachází dvě místnosti. Do

Lipová, patrová, památkově chráněná usedlost čp. 79.

Lipová, patrová usedlost čp. 39.

Lipová, náves se zvonící a křížem obklopeným lípami, v pozadí kovárna.

4. Lipová, *miškářská* usedlost čp. 18 postavená ve 20. letech 20. století podle německých vzorů.

Šanov, patrová komora
vedle domu čp. 8.

Šanov, komory před domy
upravené k bydlení.

Šanov, patrová *miškářská*
usedlost čp. 53.

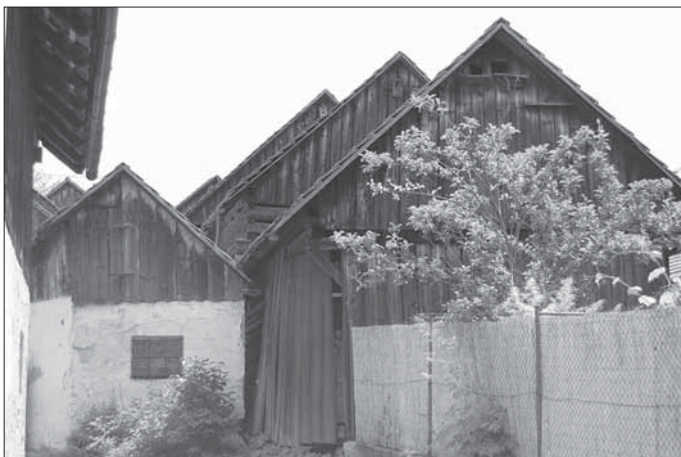

Vrbětice, hromadná zástavba domů uprostřed obce.

Vrbětice, patrové usedlosti v hromadné zástavbě společných dvorů, v popředí čp. 27.

Vrbětice, soubor za sebou postavených stodol ve společných dvorech.

Vrbětice, společný dvůr
se zástavbou chlévů a sto-
dol.

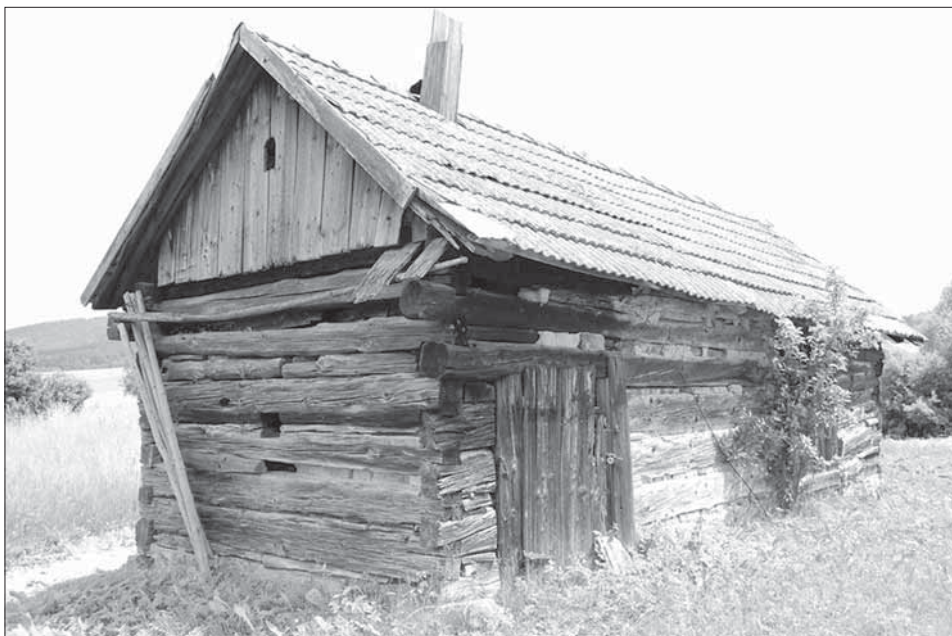

Vrbětice, soubor roube-
ných stodol za dvory.

Vrbětice, včelín v zahradě
za společnými dvory.

Vrbětice, extravilán obce – roubená sušárna na ovoce s dřevěným komínem na sedlové střeše.

Vrbětice, dřevěný kříž s plechovým kolorovaným korpusem Krista při polní cestě za obcí.

Vrbětice, dřevěná zvonice.

Lipová, robustní roubená patrová, památkově chráněná komora u usedlosti čp. 22.

Šanov, kachlová kamna s troubou v kuchyni usedlosti čp. 53.

první z nich se vstupuje po dřevěném schodišti. Je to velký prostor s nábytkovým vybavením skříněmi. Přes něj se vchází do velmi dobře zachovalé a zařízené ložnice s dvoupostelí, stolkou, *kostnem*, pohovkou, železnými kamny a šicím strojem. Všudy přítomné jsou na stěnách svaté obrázky a kříže. Na dveřích a oknech se uplatňuje kvalitní zdobné kování. Na obytnou část navazovaly původně chlévy, majitelem později upravené na zázemí pro vaření povídel se zděnými kamny a kotlem. V zadní části dvora zabírá na celou jeho šířku postavená stodola. Do značné míry se zachovalo i vybavení patrové komory s podsklepením. V předzahradce u komory se nachází pístová pumpa na vodu. Kvalitní nábytek, plno truhlic, ošacení, knih, časopisů apod. i hospodářské zařízení svědčí nejen o dobrém sociálním a společenském postavení majitele, ale i o jeho kulturně společenských zájmech a rozhledu. Podobné patrové usedlosti se kromě Šanova nacházejí i v obci Lipová (např. čp. 39, 65, 18, 79) či Rokytnici (čp. 16, 13 a další) i v nedalekých Vrběticích (např. čp. 27 aj.).

V **Lipové** zaujmou především patrové domy. V tradiční podobě se zachoval památkově chráněný objekt **čp. 79** s datací 1851 na *roštu* ve světnici. Usedlost se však po stavební stránce nachází v havarijním stavu. Poměrně dobře zachovalý je honosně působící patrový dům **čp. 39**. V jeho štítovém průčelí jsou v přízemí vedle sebe umístěna tři šestitabulková okna, nad nimi, v prvním patře je situována druhá řada tří oken. V samotném štítě pak jsou vsazeny dvě menší okna. Stavební materiál usedlosti představuje pálená cihla, fasáda je bohatě zdobená štukovou výzdobou. Svou podstatně větší velikostí hospodářského zázemí se od ostatních patrových usedlostí odlišuje usedlost **čp. 18**. Původní majitel ji zbudoval ve 20. letech 20. století podle vzoru statků v Německu, kam se dostával za práci jako *miškář*. Svým rozměrem zaujme především velká patrová stodola se zděným přízemím a dřevěným patrem. V jedné linii za obytným, štítově orientovaným patrovým domem navazuje za sebou pět zděných chlévů. Po celé délce nad nimi jsou v polopatře situovány sýpky. Zlepšovacím zařízením je nad vchody po celé délce objektu zabudovaná tzv. *šína*, kolejnice, po které se

pohybovaly vozíky, na nichž se vyvážel z chlévů hnůj. Ten byl z vozíků sypán na hnojiště, umístěné za chlévy. Zástavbu usedlosti na rozhraní dvora a zahrady doplňuje dřevěný seník rámové konstrukce.

Rozmanitost zástavby obce doplňují dvě drobné zděné kovárný – jedna stojí v sousedství čp. 39, druhá na návsi. Uprostřed malé návsi je situovaná zděná zvonička z roku 1907. Je čtvercového půdorysu se zvonek vneseným na dřevěné konstrukci nad střechem objektu. Velmi hodnotný, památkově chráněný objekt tradičního lidového stavitelství představuje roubená patrová komora ve dvoře usedlosti čp. 22. Mohutné trámy konstrukce a tvarosloví kování svědčí o značném stáří stavby, jež se však nachází v havarijním stavu a hrozí jí zhroutilí.

Nevšová je zajímavá nepravidelnou návsi, v níž jsou samostatně před několika domy situované hospodářské sklepy. Štítově orientovaná stavení stojí ve svahu nad nimi. Návsi dominuje vysoko ve svahu postavený kostelík.

Vrbětice jsou ojedinělé především svými společnými dvory. Ty vznikaly dělením původně jednotného rozsáhlého pozemkového majetku fojství. V centrální části obce se tak vytvořila nepravidelná zástavba zděných domů, mezi nimi i několik patrových. Za společně se vyvinutými prostory dvorů jsou situovány soubory pohromadě zbudovaných dřevěných stodol, roubené i rámové konstrukce. Jsou postaveny štíty těsně vedle sebe. Jejich zástavba je někde orientována po vrstevnici, jinde stodoly stojí ve svahu za sebou, a vytvářejí tak stupňovitou hradbu štítů. Ke každé usedlosti patřilo i několik stodol. Některé z nich stávaly samostatně v extravilánu obce, na pozemcích příslušného hospodářství.

Stavitelství v okolí Brumova

Kromě samotného **Brumova** jsme sem zařadili obce **Jestřabí, Popov, Štítnou nad Vláří, Bylnici, Svatý Štěpán** a **Sidonii**. Původní vesnické stavitelství v těchto obcích má mnohé podobné rysy jako na Slavičínku. Je to především štítová orientace přízemních domů stojících blízko vedle sebe podél komunikace, a vytvářejících tak jednotnou frontovou linii zástavby. Usedlosti se budovaly z nepálených hliněných cihel, později pálených. Kámen se uplatňuje především u chlévů, stodol a samozřejmě také na podezdívkách staveb. Ze dřeva se roubenou technikou či rámovou konstrukcí staví stodoly, seníky, drobné krmníky. Specifickým typem staveb i celkové podoby zástavby se vyznačuje sklářská obec Sidonie, kde vznikaly soubory dělnických stavení – kolonií. Nejvíce památek původního vesnického stavitelství se dochovalo v Popově a Sidonii.

Zástavbu obce **Popov** prezentují především štítově orientovaná stavení, včetně řady novostaveb na návsi. Charakteristická pro zdejší architekturu je dochovaná zástavba kamenných stodol s dřevěnými deskovými výplněmi, která místy vytváří na koncích dvora za domy souvislou *hradbu*. K zachovaným a dosud hospodářsky využívaným usedlostem patří **čp. 69**, stojící na samotě – *pasece*, vysoko ve svahu nad obcí. Štítově orientovaný dům je původně tvořen třemi místnostmi. Vchází se ze dvora dveřmi do přistavěné malé verandy a odtud do kuchyně zařízené kachlovými kamny, kredencí, stolem a pohovkou. Nalevo se z kuchyně vstupuje do světnice, kterou vytápěly kachlová kamna. Ve štítové straně, vedle ložnice si dodatečně přistavěl místnost syn majitele, který zde bydlel s rodinou po dobu, než si postavil vlastní dům. Zděné chlévy, kde současný vlastník domu chová hovězí dobytek, se nachází ve stejné linii s obytnou částí, pod jednou střechou. Vchody do chlévů chrání polootevřený podsíněk dřevěné konstrukce. Před chlévy je vybudováno hnojiště. Proti domu, v rovnoběžné poloze s ním stojí dřevěná stodola. Pozemek kolem usedlosti je ohrazen tradičním plaňkovým plotem. Krajinný ráz obce Popov i sousední Štítné nad Vláří se vyznačuje mimořádným půvabem a malebností.

Sidonie je vesnicí, která leží ve Vlárském průsmyku, na samé hranici se Slovenskou republikou. Její zástavba se vine v úzkém údolí těsně podél říčky Vlárky. Charakteristické jsou pro ni soubory obydlí dělníků, kteří pracovali v místních sklárnách. Kolonie tvoří několik přízemních domků o malé síni a jedné obytné místnosti, jenž jsou spojeny v jeden dlouhý objekt. Většina je zděných, jeden objekt je vybudovaný z roubeného dřeva – čp. 46 až 49.

Popov, nová štítová zástavba na návsi.

Popov, podélně orientované stavení čp. 50.

Popov, kamenné stodoly s deskovými výplněmi.

Popov, dřevěné samostatně stojící stodoly roubené a rámové konstrukce.

Sidonie, vodní mlýn čp. 104 s roubeným patrem.

Sidonie, domek čp. 90 v dělnické kolonii.

Sidonie, kolonie dělnických domů čp. 82–91.

Sidonie, kolonie roubených domů čp. 46–49.

Sidonie, pec na chleba ve společném dvoře památkově chráněné kolonii čp. 65.

Sidonie, dům čp. 21 v dělnické kolonii.

Kolonie dnes nesou větší či menší stopy stavebních úprav. Mnohým nevhodným úpravám se nevyhnul ani památkově chráněný soubor obydlí vedený pod čp. 65. Za dvěma řadami bytů je vybudováno společné hospodářské zázemí, které představuje nízký, dlouhý, z kamene zděný objekt tvořený jednotlivými malými chlévkami. Rovnoběžně s ním se nachází podobný, ze dřeva postavený soubor kůlen. V čele dvora stojí drobná stavba společné pece na chleba. Dobře zachovalá je i kolonie domků čp. 82 až 91. Pro ně jsou charakteristické drobné, plaňkovými ploty ohrazené předzahrádky. Rovnoběžně s ní se za dvorky vine řada z kamene vyzděných, do svahu zapuštěných samostatných sklepů. Pro Sidonii jsou charakteristické i samostatně stojící drobné pece na chleba. Dosud se zachovaly v humně domu čp. 99, ve dvoře kolonie čp. 65, u vodního mlýna čp. 104 a památkově chráněná pec naproti čp. 106. Hodnotnou stavbou v obci je neobydlený a nepříliš udržovaný objekt bývalého vodního mlýna. Jde o patrovou, štítově orientovanou stavbu stojící těsně pod svahem u potoka Vlárka. Přízemí je zděné z kamene a pálených cihel, patro roubené. U mlýna se zachovaly také pozůstatky z kamene a betonu vybudovaného náhonu, již rozpadající se dřevěné objekty drobného hospodářského zázemí, ve svahu vyhloubený kamenný sklep a dřevěný přístřešek nad studánkou. Objekt mlýna je zajímavou dominantou okolní zástavby.

Sidonie, soubor chlévů za kolonií domů čp. 82–91.

Sidonie, soubor chlévů při kolonii domů čp. 65.

Stavitelství v okolí Nedašova

Patří sem tři obce **Návojná, Nedašov a Nedašova Lhota**, které se rozkládají v údolí, směřujícím od Brumova k severovýchodu, k hranici se Slovenskem. Údolí je sevřeno z obou stran horským pásem Bílých Karpat, jenž ho odděluje na západě od Valašských Klobouk, na východě od území Slovenska. Tyto obce tvoří etnografický subregion kloboucké Závrsí, spadající pod oblast jižního Valaška. Zástavba obcí se táhne podél průjezdné silnice a potoka Nedašovka. V architektonické struktuře se uplatňují především nízké štítově orientované usedlosti – zděné i roubené ze dřeva. V obcích se dochovalo několik památek dřevěné architektury. Jsou konstruovány ze čtyř stran otesanými trámy, v rozích vázanými na tzv. *rybinu*. Štíty jsou nezasuté, jednoduše bedněné ze svislých desek, s předsazenou úzkou ochrannou stříškou v jeho dolní části nad okny – tzv. *podlomenicí*. Uprostřed horního štítu bývá vyřezán větrací otvor v různých tvarech – hvězdy, kříže, trojlístku apod. V současné době zůstává přední část *dřevěnic* neobydlená, její zadní část dostává podobu zděné přístavby, kde se bydlí. Zástavbu dvora představují kromě štítově orientovaného domu také stodola a nejčastěji z kamene zděné chlévy. Jejich uspořádání často vytváří trojbokou, jindy dvoustrannou či trojstrannou formu dvora s prostorem otevřeným k veřejnému prostranství, od kterého jej odděluje plot. Stavebním materiálem je tedy dřevo, pálené či nepálené cihly a kámen. Cihly se uplatňují především u obytných staveb, méně u stodol. Ze dřeva se budují drobné

Návojná, zděná štítově orientovaná usedlost čp. 30 s polootevřeným podsíňkem a dvojbokou formou dvora otevřenou k veřejnému prostoru.

Návojná, roubené, štítově orientované usedlosti čp. 78 a památkově chráněná usedlost čp. 4.

Návojná, současná dřevěnice.

chlévy, stodoly i obytná stavení. Kámen se používá v podezdívkách, při konstrukci stodol s dřevěnými výplněmi, u chlévů, drobných staveb sklepů či komor.

V uvedených obcích lze nalézt poměrně vysoký počet památek původního vesnického stavitelství. Nejlépe dochované *dřevěnice* se nalézají v obci **Návojná** – čp. 78, památkově chráněné čp. 4, čp. 64, které je v interiéru upraveno k současnému bydlení, čp. 16, obydlí dům čp. 73 a čp. 58. Nejvíce si svůj tradiční charakter zachovává **usedlost čp. 16**. Její majitelé si vybudovali zděné bydlení v zadní, původně hospodářské části usedlosti, v přední, dřevěné části se žilo do roku 1970. Od té doby je *roubenka* neobydlená. Ve štítovém průčelí stavby se uplatňují dvě šestitabulková okna chráněná úzkou předsazenou *podlomenicí*. Malý větrací otvor ve štítě má tvar hvězdy. Vnitřní členění objektu je tradičně trojdílné, rozšířené o černou kuchyni. Ta vznikla předdělením síně. Vchodovými dveřmi umístěnými v podélné straně chalupy se vchází do malé síně. Z ní se pokračuje nalevo do světnice, v které se dosud zachoval trámový strop, dřevěná podlaha a kachlová kamna s nízkou pecí sloužící k vytápění místnosti. Dřevěná konstrukce stěn je upravena hliněnou omítkou nahozenou do pravidelně vytvořeného dřevěného *hrázdění*. Je patrné, že hmota hliněné omítky byla zpevňována kousky pálených cihel. Vrstvy líčení prozrazují barevnost stěn interiéru od světle modré, přes bílou až po úpravu válečkovými vzory. Druhou místností byla ze síně vydělená černá kuchyně. Vstupuje se do ní ze síně nízkými, jednoduchými dveřmi sbitými z hrubých prken. Kuchyni představuje velmi malý, úzký prostor, který sestává pouze z otopného systému, ve zdi vestavěného výklenku s policemi na nádobí a malého neotevíratelného okénka ve venkovní zdi. Část pro vaření je vyčleněná zpevňujícím nosným trámem u stropu a svislým trámem u vnitřní zdi, který ho podpírá. Tato konstrukce nese tíhu systému otvorů odvádějících kouř. Před příčkou od světnice je přistavěn hliněný pult, do něhož je zasazena plotna k vaření a kovová dvířka k přikládání pod ni. Za takto vytvořeným sporákem je do zdi vyhloubená hluboká nika, pravděpodobně původní otvor, tzv. *čelusně* do pece. Vedle se nachází menší otvor do stávající nízké pece, umístěné ve světnici. Celý takto vybudovaný otopný systém je omazaný hliněnou omítkou a bíle zalíčený. Velmi nepravidelné, měkké, zaoblené linie hlíny dávají celému prostoru kuchyně jedinečný, rustikálně archaický ráz. Třetí místností v usedlosti je komora, do níž se vchází ze síně nízkými dveřmi, situovanými pod dřevěnými schůdky, které vedou na půdu. Budoucnost této jedinečně dochované stavby je však nejistá, neboť její majitelé jí nemohou udržovat ani využívat.

V **Nedašově** převládá zděná architektura, pouze jeden objekt je roubený – čp. 19. Je zajímavý svým průčelím, které zdobí mezi okny situovaný dřevěný řezaný kříž s kvalitní lidovou plastikou Krista. Ostatní usedlosti, především v centrální, mírně se rozšiřující zastavbě obce, jejímž středem protéká přítok říčky Nedašovky, stojí v nevelké vzdálenosti od sebe, štítem směřujícím do návesního prostoru. Jejich průčelí vykazují snahu po slohovém architektonickém ztvárnění fasád. Některé novodobé štukové úpravy však působí až kýčovitě. Jedinečná je především kompletně zachovaná **usedlost čp. 69**. Přestože se v objektu bydlelo až do roku 2005, nebyl upravován. Usedlost vznikla přibližně v roce 1860, ale nese stopy úprav z první poloviny 20. století. Tvoří ji z pálených cihel zděný, štítem do ulice orientovaný dům, kde na přední obytnou část navazují v jedné ose plně vybavené chlévy (s dřevěným stáním z *půlkuláčů*, dlouhým kamenným korytem a žebřinami na seno nad ním). Na konci objektu, mezi dvěma chlévy, je netradičně včleněno zděné, úzké a prudké schodiště na půdu. Celou zadní hranici dvora zabírají dvě těsně vedle sebe stojící stodoly s deskovými výplněmi – starší zděná z kamene, mladší postavená ze škvárobetonových kvádrů. V dvojstranné zastavbě dvora, která vytváří velký volný prostor obrácený směrem do ulice, je volně v přední části proti vchodu do domu postavená podsklepená patrová komora zbudovaná z kamene a bíle zalíčená. Unikátně se dochovalo i její vybavení. V přízemní části zastoupené regály, truhlami, věšáky apod., v patře postelí truhlou na šaty, bidlem apod. nouzového bydlení. Interiér je ve světnici vybaven nábytkem z první poloviny 20. století a kachlovými kamny s nízkou pecí. Ze zadní části síně vznikla samostatná kuchyně s kachlovým sporákem a troubou a s policovou nikou pro nádobí. Třetí místnost představuje světnice – výminek

Nedašov, detail zdobeného krabicového zámku.

Nedašov, zděná štítová usedlost čp. 69 s patrovou komorou.

Nedašov, prostor dvora s patrovou komorou.

Nedašova Lhota, zděná usedlost čp.1 s trojbokou zástavbou dvora otevřeného do veřejného prostoru.

Nedašova Lhota, obydlená roubená chalupa čp. 108.

Nedašova Lhota, památkově chráněná usedlost čp. 38 ve velmi špatném stavebně technickém stavu.

Nedašova Lhota, roubená usedlost čp. 27 v kontrastu se sousední novodobou stavbou.

Autor fotografií:
Olga Floriánová

pro staré rodiče, který se zachoval s kompletním nábytkovým vybavením – postelí, *lavkou*, *kostnem*, stolem s trnoží a uzavřenou vestavěnou skřínkou ve zdi. Většina nábytkového vybavení se nachází ve špatném technickém stavu. V současné době má usedlost nového majitele, a jeho záměr s ní není znám.

Poměrně značný počet památek původního vesnického stavitelství se dochoval i v **Nedašově Lhotě**. Charakter architektury je obdobný jako v Nedašově. Hornatější konfiguraci terénu se přizpůsobuje rozvolněnější typ zástavby. V obci se nachází sedm více či méně udržovaných dřevěných roubených usedlostí – čp. 27, obydlí čp. 108, čp. 74, památkově chráněné čp. 38, čp. 5 a čp. 3. Ze zděných usedlostí zaslouží pozornost především na kraji obce stojící usedlost čp. 1, která má podobu trojbokého otevřeného dvora. Dosud je hospodářsky využívána. Vzácně dochovaná je i ze dřeva roubená, památkově chráněná zvonička z roku 1867 stojící ve svahu v centru obce. Ve velmi špatném, téměř havarijním stavu se nachází památkově chráněná roubená chalupa čp. 38. Výměnou dvou dělených oken ve štítovém průčelí za jedno velké trojdílné okno a celkovým zanedbáním údržby došlo k částečnému znehodnocení objektu.

Závěrem lze shrnout, že obce v okolí Vlárského průsmyku se vyznačují přechodnými typy architektonických i urbanistických struktur dvou zde se potkávajících národopisných regionů – Slovácka, zastoupeného subregionem luhačovické Zálesí a jižního Valaška. Kulturní vlivy těchto oblastí se zde prolínají a vytvářejí velice rozmanité formy. Tato rozmanitost se projevuje jak v architektonické, tak i v urbanistické podobě sídel, typologii staveb, materiálu, formě dvorů apod. Celkově se ve zkoumané oblasti dochoval poměrně značný počet objektů původního vesnického stavitelství, které se však většinou nalézají ve špatném stavebně technickém stavu a jejich budoucnost je nejistá.

Poznámky:

- 1 L a n g e r, J.: *Současný stav bádání o původním vesnickém stavitelství na moravském Valašku*. ČL, č. 1, 1998, s.53 -54.
- 2 Kolektiv autorů: *Zlínsko. Vlastivěda moravská*. Brno 1995, s. 158–159.
- 3 Kolektiv autorů: c.d., s. 160–179.
- 4 Kolektiv autorů: c.d., s. 157–180.
- 5 V á c l a v í k, A.: *Luhačovské Zálesí*. Luhačovice 2005 (2. vydání), s. 10.

Literatura:

- F i a l a, J.: *Valašský dům v Gottwaldovském kraji*. Brno 1956.
- F r o l e c, V.: *Lidová architektura na Moravě a ve Slezsku*. Brno 1974.
- F r o l e c, V.: *K charakteru sídelní krajiny na Moravě a ve Slezsku*. Národopisné aktuality, roč. 1971, č. 4, s. 317–325.
- F r o l e c, V.: *Ke genezi a počátkům historického vývoje lidového domu v oblasti moravsko-slovenského pomezí*. Zborník Slovenského národného múzea, roč. 1983, s. 87–115.
- F r o l e c, V.–V a ř e k a, J.: *Lidová architektura*. Encyklopedie. Praha 1983.
- H i l s k ý, V.: *Lidová architektura na Valašku*. Dolina Urgantina, roč. V., č. 1–2, s. 22–32.
- C h o t e k, K.: *Staré typy valašského domu*. Národopisný věstník československý, Praha 1916, roč. XI., s. 133–144.
- Kolektiv autorů: *Zlínsko. Vlastivěda moravská*. Brno 1995.
- K r e j č í, Č.: *Historie a současnost Šanova 1261–2001*.
- K o v á ř ů, V.: *Dům na Valašku*. Ludové stavitelstvo v karpatskej oblasti, 1974, s. 237–243.
- K o v á ř ů, V.: *Komory a sýpky na jihovýchodní Moravě*. Acta musealia, 2001, č. 2, s. 109–114.
- L a n g e r, J.: *Ke genezi a počátkům historického vývoje lidového domu v oblasti moravsko-slovenského pomezí*. Zborník Slovenského národného múzea, roč. 1983, s. 121–133.
- L a n g e r, J.: *Současný stav bádání o původním vesnickém stavitelství na moravském Valašku*. ČL, č. 1, 1998, s. 49–65.
- P a v l í k, R.: *Lidová architektura na Valašku*. Dolina Urgantina, roč. IV., č. 3–4, s. 88–91.

- S á b a, F.: *Pohledy do minulosti*. Brumov-Bylnice 2005.
- V á c l a v í k, A.: *Luhačovské Zálesí*. Luhačovice 2005 (2. vydání).
- V a ř e k a, J.– P r a ž á k, V.: *K otázce vzniku úhlového domu na jižní Moravě*. Jižní Morava, roč. 1974–I, s. 79–85.
- V a ř e k a, J.: *Základní formy dělnického bydlení v českých zemích (se zvláštním zřetelem k území východní Moravy)*. Zborník Slovenského národného múzea, roč. 1985, s. 153–163.

Informátoři:

- Olga Šebanová, Štítná nad Vláří-Popov čp. 36.
- Robert Studénka, Slavičín čp. 181.
- Věra Vaňková, Nedašova Lhota čp. 60.
- Jan Šenkeřík, Návojná čp. 16.
- Anna Tomečková, Lipová čp. 65.
- Jaroslav Šála, Lipová čp. 18.

Mgr. Olga Floriánová (n. 1965) je odbornou pracovnící Slovákého muzea v Uherském Hradišti, kde se zabývá především grantovými úkoly v rámci Centra péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje. Ve svém odborném zájmu se věnuje původnímu vesnickému stavitelství a lidové řemeslné výrobě.

The Present State of the Original Rural Architecture in the Area of the Vlárský průsmyk Pass and its Surroundings

A b s t r a c t

The contribution is based on the field research of original village architecture, realized in the year 2008 as a part of the Ministry of Culture subsidy program *Identification and Documentation of Traditional Folk Architecture in the Zlín County. II. Zlínsko*. The author focuses on the current state of folk architecture in the area of the Vlárský průsmyk pass and its surroundings. The field research took place in 18 locations in the area. Those included villages around Slavičín, Štítná nad Vláří, Brumov – Bylnice and Nedašov. The original architecture in the area in question shows transitional features between the styles of Luhačovice - Zálesí region and South Wallachia. The exact border between those regions cannot be determined. The difference between both styles concerns itself mainly with the fact whether the buildings are built from bricks, and its gable shape. In the Závří region near Valašské Klobouky, consisting of the villages Návojná, Nedašov and Nedašova Lhota, there have been preserved also gabled houses of wood. The region around Slavičín is characteristic with semi-palatine and palatine gabled farms. Their spread was apparently related to the cattle-gelding profession which was a common source of additional income in the region. The farmyards are complemented with separate-standing palatine pantries. Also striking are barns made of wood, stone, or less frequently bricks. The local landscape has a graceful mountaneous appearance, with the settlements concentrating along streams, rivers and roads. In addition, there are clearings and individual farmsteads (or hamlets) on the slopes of the White Carpathian mountains. Another important feature of the local landscape are extensive green areas of pastures, broken down by wooden fences.

In the region, there has been preserved a comparatively large number of original folk buildings. In some villages, they are numerous, while in others they are scarce or even rare. The richest villages in this respect are Lipová, Šanov, Návojná, Nedašov, Nedašova Lhota and Sidonie. It is a characteristic feature of the folk architecture in this area that in spite of the unfortunate state of its maintenance, often whole farmstead complexes have been preserved, with living quarters, stables, barns, pantries and in rare cases even with kilns or beehouses in the gardens. In the interiors, furnishing and furniture has been preserved in some cases, including heating systems (tile stoves, black kitchens) and miscellaneous farm equipment (threshers, fanners, driving wheels etc.). However, their future is uncertain.

Der derzeitige Zustand der dörflichen Baukunst im Wlarapass-Gebiet und dessen Umgebung

Z u s a m m e n f a s s u n g

Der Beitrag geht von einer Geländeuntersuchung der ursprünglichen dörflichen Baukunst aus, die 2008 im Rahmen der Beihilfe des Ministeriums für Kultur durchgeführt wurde: *Identifizierung und Dokumentierung der Traditionellen Volksbaukunst im Gebiet von Zlín II. Das Gebiet von Zlín*. Die Autorin konzentriert

sich auf den derzeitigen Zustand der dörflichen Baukunst im Wlarapass-Gebiet und dessen Umgebung. Sie geht von der Geländeuntersuchung in 18 Lokalitäten in diesem Gebiet aus. Es handelt sich um die Gemeinden bei Slavičín, Štítná nad Vláří, Brumov-Bylnice und Nedašov. Die ursprüngliche Baukunst in dem untersuchten Gebiet weist einige für die Volksarchitektur typische Züge auf, die einen Übergang zwischen den Gebieten Luhačovická Zálesí und jižní Valašsko (Südwalachei) darstellen. Eine genaue Grenze ist nicht zu ziehen. Diese Volksarchitektur ist durch gemauerte und giebelständige Häuser gekennzeichnet. Im Gebiet Závřší bei Valašské Klobouky, gebildet von den Gemeinden Návojná, Nedašov und Nedašova Lhota, sind auch giebelständige Holzhäuser erhalten geblieben. Für das Gebiet von Slavičín sind geschossige oder halbgeschossige Giebelhäuser als Eizelhöfe typisch. Der Aufbau von diesem Haustyp kann mit dem Gewerbe Vieh- Kastrierer verbunden gewesen sein. Dieses zur Gewinnung des Nebenverdienstes betriebene Gewerbe war damals sehr verbreitet. Die Gehöfte wurden mit Einzelhäusern ergänzt: Es handelte sich um geschossige Kammerhäuser und charakteristische gezimmerte, steinerne oder (seltener) gemauerte Scheunen.

Die Umgebung hat einen reizvollen Gebirgscharakter. Die Besiedlung konzentriert sich entlang von Gewässern oder Straßen, wobei an den Hängen der Weißen Karpaten zerstreute vereinzelte Landhäuser hinzukommen. Der hiesigen Kulturlandschaft verleihen ausgedehnte, durch Holzgehege gegliederte grüne Wiesen und Weiden ihr Gepräge.

In diesem Gebiet sind ziemlich viele Baudenkmäler erhalten geblieben, die die ursprüngliche dörfliche Baukunst belegen. Meistens sind sie jedoch unbewohnt und baufällig. Die größte Zahl solcher Baudenkmäler ist in Lipová, Šanov, Návojná, Nedašov, Nedašova Lhota und Sidonie zu finden. Für die Volksbaukunst in dieser Region ist jedoch kennzeichnend, dass trotz des unerfreulichen bautechnischen Zustands ganze Komplexe von Gehöften samt Wohnhäusern, Ställen, Scheunen, Kammern, weniger häufig auch Trockenanlagen und Bienenhäusern erhalten geblieben sind. Manche Objekte behielten auch ihre Möbelausstattung, Heizkörper (Kachelofen, schwarze Küchen) oder wirtschaftliche Einrichtung (Mähdrescher, Windfegen, Göpel). Die Zukunft dieser Denkmäler ist ziemlich unsicher.